

20 LET ČLENSTVÍ V EU V GRAFECH A ČÍSLECH

Dopady členství v EU
na českou ekonomiku
a společnost

V letošním roce si připomínáme 20. výročí členství Česka v Evropské unii. V EU tak vyrostla již celá jedna generace českých občanů. Tento moment je vhodnou příležitostí ohlédnout se a zhodnotit, co nám členství v EU přineslo, ať už v životní úrovni, kvalitě života nebo soudržnosti společnosti. Cílem této brožury není poskytnout komplexní výklad přínosů a nákladů členství Česka v EU, nýbrž ilustrovat vývoj české ekonomiky a společnosti na vybraných ukazatelích v celé šíři oblastí od ekonomické konvergence přes trh práce a sociální oblast až po kvalitu životního prostředí. Ačkoli ne ve všech oblastech se daří využít všechny příležitosti, které členství v EU Česku nabízí, celkově lze konstatovat, že původní očekávání spojená se vstupem do EU se naplnila: členství v EU bylo klíčovým faktorem na cestě Česka k životní úrovni západní Evropy.

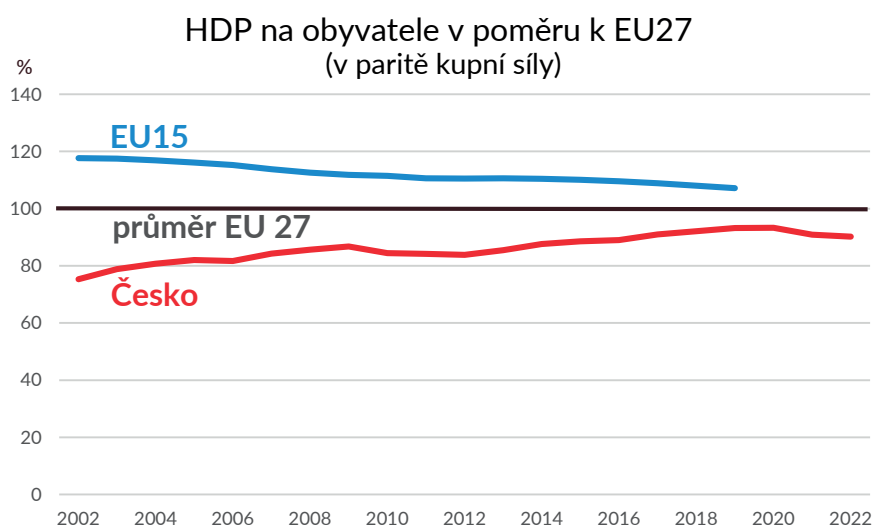
Tato publikace byla vytvořena pro Úřad vlády týmem autorů ve složení Pavlína Žáková, Petr Zahradník, Martin Bursík, Luboš Komárek a Zbyněk Štokr. Graficky zpracovala Martina Wranová.

TVOŘÍME EVROPU
již 20 let

Růst životní úrovně

Životní úroveň v Česku stoupla na 90 % průměru EU a přiblížila se k úrovni západní Evropy.

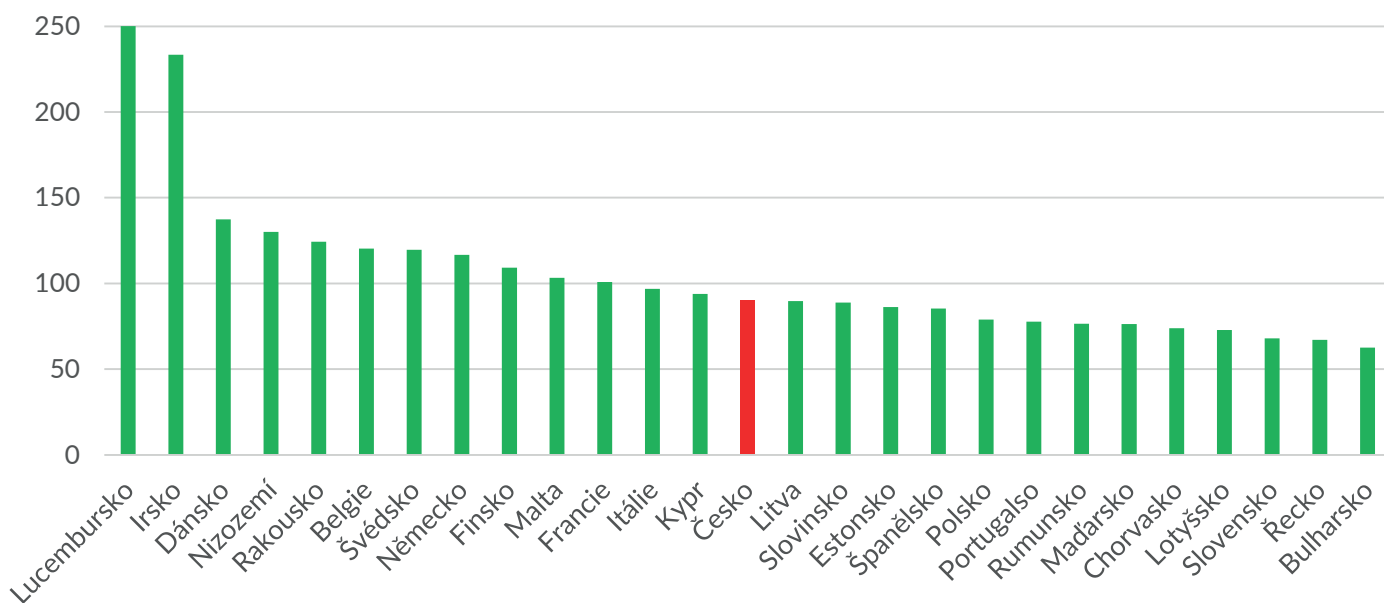

Česko vstupovalo do EU s HDP na obyvatele na úrovni 80 % průměru EU. Od té doby v životní úrovni měřené HDP na obyvatele v paritě kupní síly předešlo Řecku, Portugalsku, Španělsku, Slovinsku a přiblížilo se Itálii.

V roce 2022 dosáhl HDP na obyvatele 90,3 % průměru EU. Z deseti zemí přistoupivších v roce 2004 má vyšší životní úroveň pouze Malta a Kypr.

Zdroj: Eurostat

HDP na obyvatele v roce 2022
(EU27=100, v paritě kupní síly)

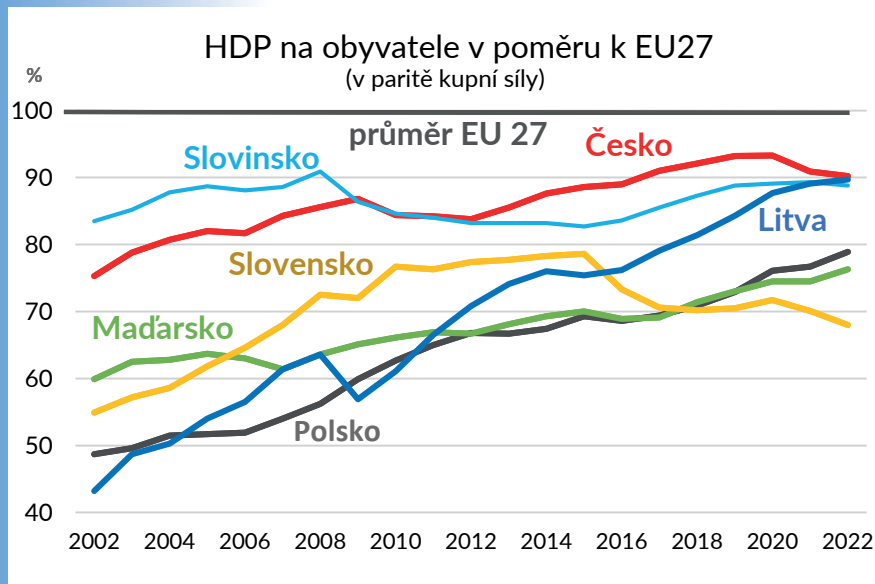

Zdroj: Eurostat

Některé země, které vstoupily do EU v roce 2004, rostly rychleji.

KDE PŘIDAT

Polsko nebo pobaltské země dokázaly konvergenčního trendu využít podstatně lépe. Zatímco Česko se za posledních 20 let přiblížilo průměru EU jen o 10 procentních bodů, Polsko se z úrovně 50 % dostalo na 80 % a „největší skok“ Litva dokonce ze 43 % na 89 % průměru EU.

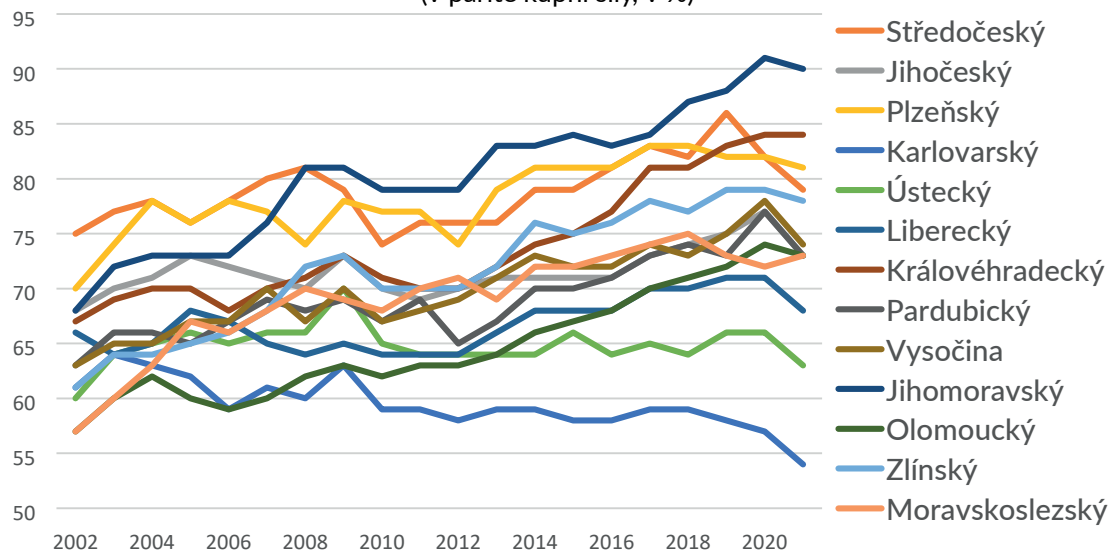
Zdroj: Eurostat

Rozevírají se nůžky mezi regiony ČR.

Zatímco Česko jako celek konverguje k průměru EU, některé regiony se spíše vzdalují. Konkrétně v Karlovarském a Ústeckém kraji životní úroveň od vstupu do EU rostla pomaleji než ve zbytku republiky i vůči průměru EU. Potenciál EU fondů byl podstatně lépe využit v případě Moravskoslezského kraje. Největším skokem mezi českými regiony je Jihomoravský kraj.

KDE PŘIDAT

HDP na obyvatele v poměru k EU27 v krajích ČR
(v paritě kupní síly, v %)

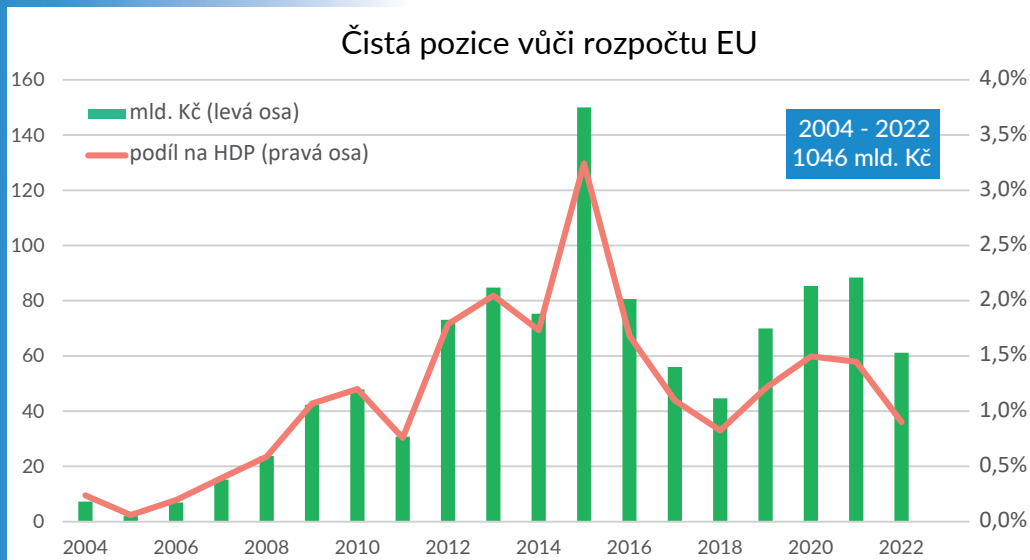
Pozn.: Praha mimo oblast grafu (2002: 159 %, 2021: 203 %)

Zdroj: Eurostat

Příspěvek rozpočtu EU

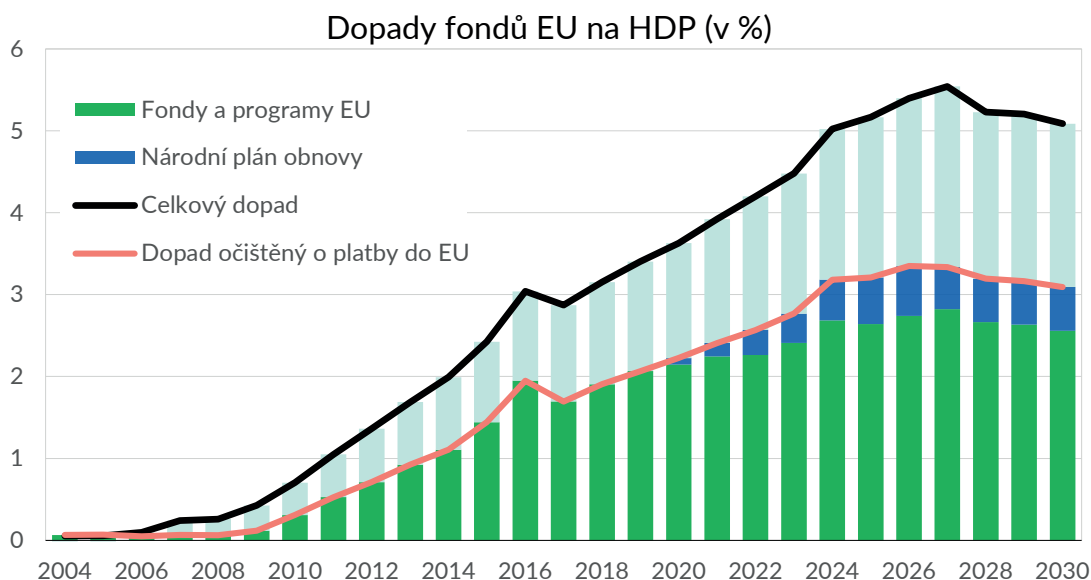
Česko z rozpočtu EU více dostává, než do něj přispívá. Od momentu vstupu do EU již čistá pozice přesáhla 1 bilionu Kč a ročně v průměru činí více než 1,2 % HDP.

Příjmy z rozpočtu EU se v posledních letech pohybují mezi 100 a 150 mld. Kč ročně. Příspěvky Česka do rozpočtu EU dosahují 50-70 mld. Kč. Každý rok tak má Česko díky rozpočtu EU k dispozici dodatečných cca 70 mld. Kč, což je více než roční rozpočet většiny ministerstev.

Zdroj: Ministerstvo financí

Příjmy z rozpočtu EU mají významný makroekonomický dopad. Od vstupu do EU do roku 2024 fondy EU přinesou kumulativní výkon ekvivalentní 40 % HDP.

Zdroj: Ministerstvo financí, model QUEST

Během členství v EU se HDP navyšuje každoročně díky vlivu fondů a programů EU. Pro rok 2023 se odhaduje dodatečný nárůst ve výši odpovídající 4,5 % úrovně HDP. V průměru, za uplynulých 20 let to představuje přibližně 2 % objemu ročně. Po očištění o platby do rozpočtu EU činil průměrný roční dopad 1,2 %, v roce 2023 samotném pak 2,8 %. S ohledem na realizaci investic a jejich dlouhodobý charakter se pozitivní makroekonomické dopady projeví ve větší míře až v delším časovém horizontu.

Finanční podpora z EU představuje 40-50 % veřejných investic a tedy i významný fiskální stimul a úlevu pro veřejné rozpočty.

V programovém období 2014-2020 činila podpora z kohezní politiky 40 % veřejných investic, v období 2007-2013 to bylo ještě o 10 procentních bodů více. Bez evropských fondů by se řada investic vůbec neuskutečnila. Největší „závislost“ na financování z kohezní politiky vykazuje oblast nízkouhlíkového hospodářství, dopravní infrastruktura, životní prostředí, aktivní politika zaměstnanosti a výzkum a vývoj.

Podíl podpory z kohezní politiky EU na kapitálových výdajích státního rozpočtu

52 %	Nízkouhlíkové hospodářství (energetická účinnost budov)
40,80 %	Dopravní infrastruktura (silnice, dálnice, železnice)
37,50 %	Životní prostředí (ochrana klimatu)
28,8 %/66 %	Aktivní politika zaměstnanosti / bez programu Antivirus
28 %	Výzkum, vývoj, inovace
18 %	Vzdělávání

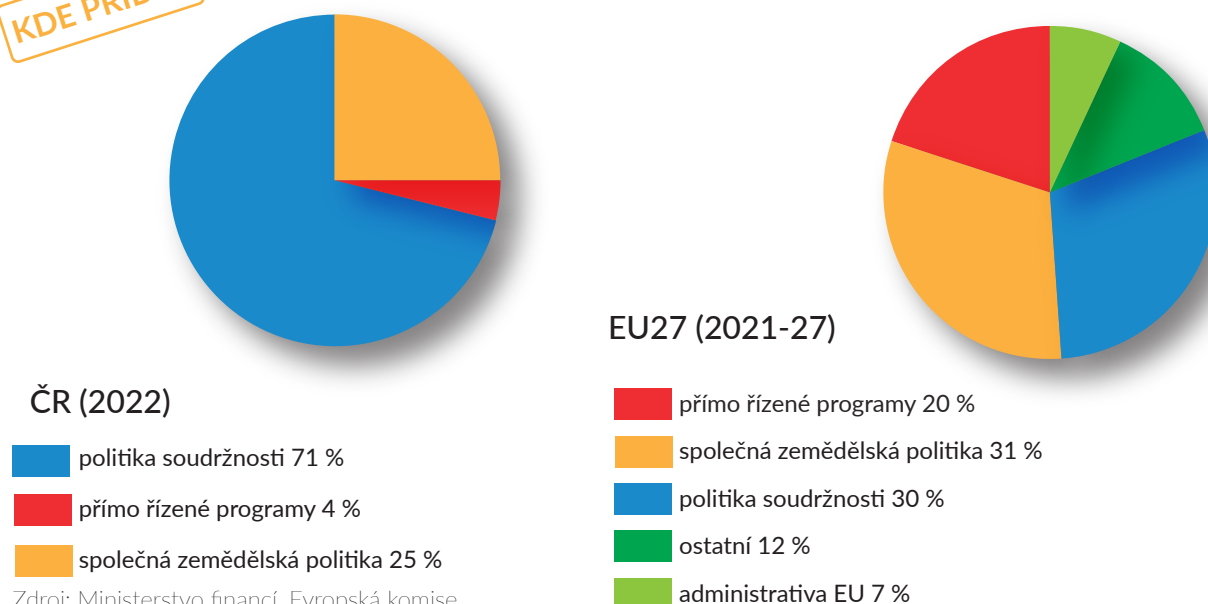
Zdroj: Výsledková tematická evaluace Dohody o partnerství 2014-2020, Ernst & Young, Naviga Advisory & Evaluation pro Ministerstvo pro místní rozvoj, 2023

Přestože životní úrovně náleží ČR již do kategorie středně příjmových zemí, ve vztahu k rozpočtu EU se soustřeďuje především na fondy určené k podpoře chudších regionů.

Česko čerpá z rozpočtu EU především prostřednictvím politiky soudržnosti – ta dlouhodobě představuje dvě třetiny příjmů z rozpočtu EU (oproti jedné třetině v EU). ČR se spolu se Slovenskem ze všech zemí EU nejvíce zaměřuje na tento typ příjmů. Na druhou stranu Česko málo využívá přímo řízené programy směřující k posilování konkurenceschopnosti (Horizont podporující výzkum a vývoj, Digitální Evropa, Nástroj pro propojení Evropy atd.).

KDE PŘIDAT

Struktura čerpání z rozpočtu EU

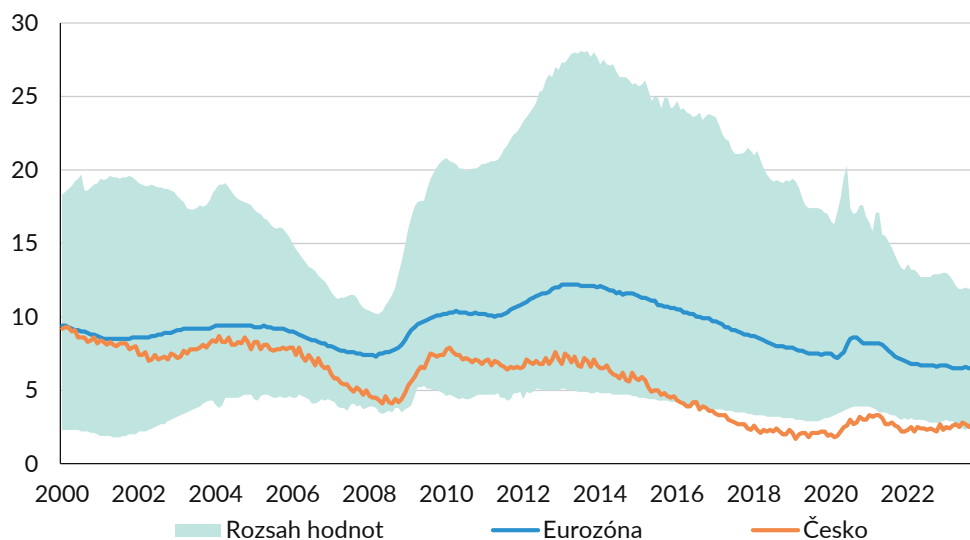
Zdroj: Ministerstvo financí, Evropská komise

Trh práce a sociální oblast

Česko má dlouhodobě nejnižší míru nezaměstnanosti v EU.

Míra nezaměstnanosti se od momentu vstupu do EU snížila z 6 % na úroveň pod 3 % a od roku 2016 je dokonce nejnižší v celé EU (až v roce 2023 se na úroveň Česka přiblížila Malta a Polsko). Nízká nezaměstnanost přispívá k výkonu celé ekonomiky a šetří veřejné prostředky spojené s výdaji na podporu v nezaměstnanosti, na druhou stranu je brzdou dalšího růstu a vyvolává tlak na růst mezd, který – pokud je silnější než tempo růstu produktivity práce – vede k oslabení ekonomické konkurenceschopnosti.

Míra nezaměstnanosti (v %)

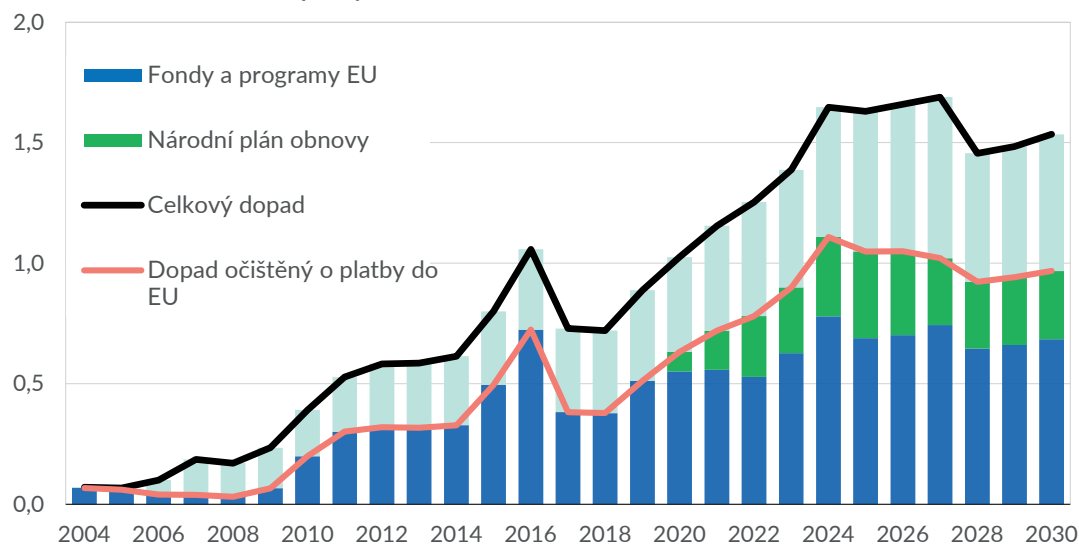

Zdroj: Eurostat

K vyšší zaměstnanosti přispěly významným způsobem fondy EU.

Během členství v EU fondy a programy EU zvyšovaly poptávku po práci v průměru o 0,6 % objemu zaměstnanosti ročně, po očištění o platby do rozpočtu EU je průměrný efekt fondů 0,4 %. To představuje v období mezi roky 2004 a 2024 cca 761 tisíc potenciálně dodatečně zaměstnaných osob (451 tisíc při očištění o platby do rozpočtu EU).

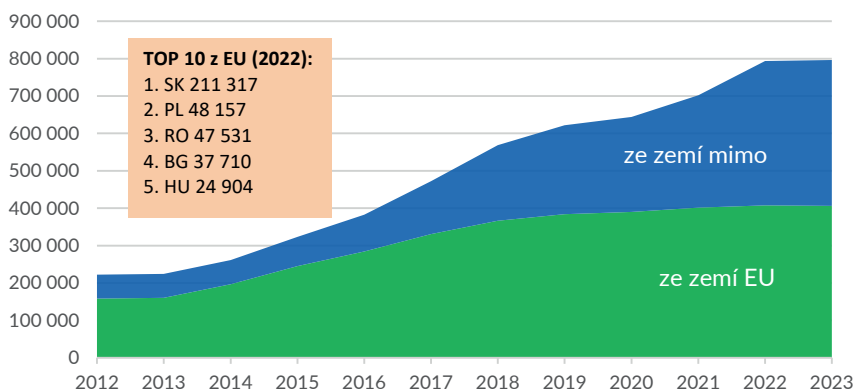
Dopady fondů EU na zaměstnanost (v %)

Zdroj: Ministerstvo financí, model QUEST

Volný pohyb osob vedl k přílivu pracovníků ze zemí EU, z pohledu pracovní mobility je však Česko pod průměrem Unie.

Zahraniční zaměstnanost v ČR

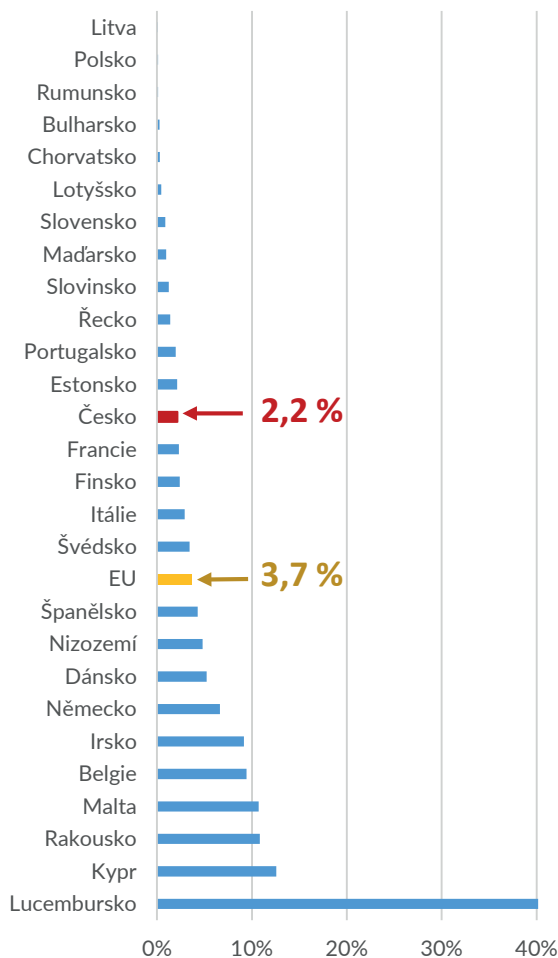

Pozn: data za 2023 k 30.6. 2023
 Zdroj: MPSV

Nárůst počtu pracovníků z EU se po roce 2018 zpomalil a naopak začal dominovat příliv osob ze zemí mimo EU. Zatímco v roce 2012 tvořili občané EU 71 % zahraniční zaměstnanosti, v roce 2023 již to bylo jen 51 %. Česko je pod průměrem zemí EU jak co do atraktivity pro jiné občany z EU, tak ještě více co se týče odlivu Čechů za prací do jiných zemí EU. Platí přitom, že v Česku pracuje více občanů Unie, než je počet Čechů pracujících v zahraničí. Nejvíce Češi odcházejí do Německa (cca polovina), dalších 11-12 % směřuje do Rakouska a na Slovensko.

Příliv z EU

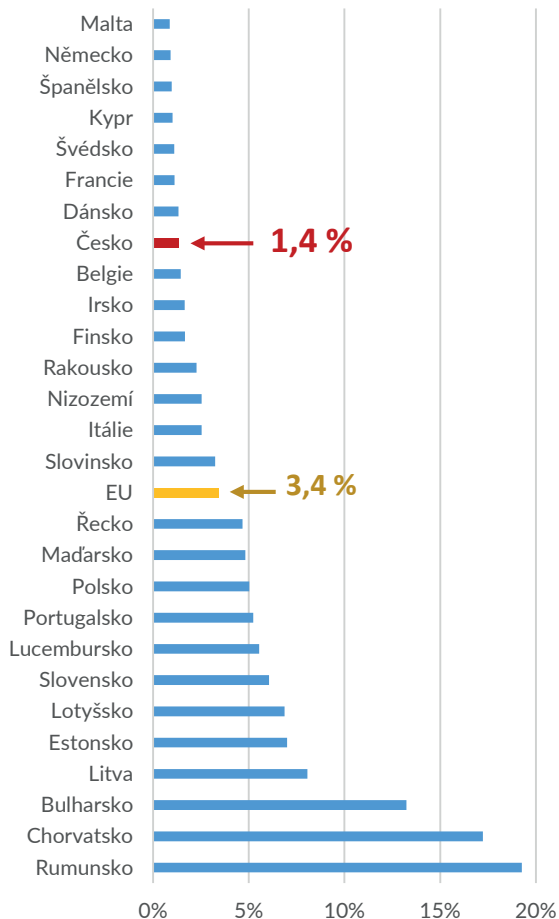
Podíl občanů z jiných zemí EU na celkové populaci 15-64 let (2022)

Zdroj: Eurostat

Odliv do EU

Podíl obyvatel 15-64 let v jiných zemích EU (2022)

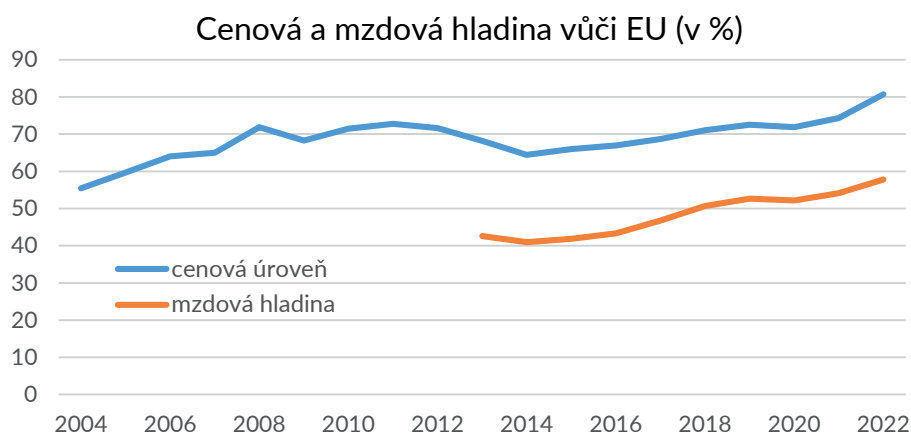

Zdroj: Eurostat

Pozn: neúplná data pro EL, FR, HR, CY, MT, PL

Cenová hladina v ČR se od vstupu do EU zvýšila na 81 % průměru EU, mzdová konvergence je mnohem pozvolnější, avšak na hranici možného.

KDE PŘIDAT

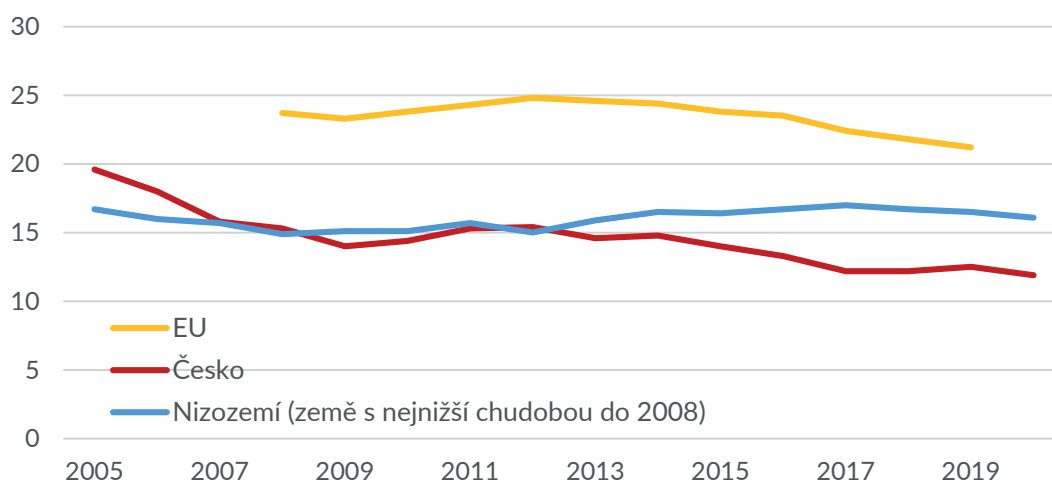
Vlivem rychlého růstu v posledních letech cenová hladina v letech 2004-2022 vystoupala z 55 % na 81 % průměru EU. Úroveň mezd však stále činí pouhých 60 % průměru EU. A to navzdory poměrně rychlému nárůstu nominálních mezd, který byl např. v rámci Evropského semestru několikrát vyhodnocen jako nadměrný (v poměru k růstu produktivity práce) a potenciálně rizikový pro zachování konkurenceschopnosti.

Zdroj: Eurostat

Po vstupu do EU se Česko postupně stalo zemí s nejnižší mírou chudoby.

Míra chudoby se od vstupu do EU snížila z 20 % na úroveň kolem 11 %, jedná se přibližně o 750 000 osob. K tomuto pozitivnímu vývoji přispěly prokazatelně fondy EU, zejména díky projektům zaměřeným na koordinaci práce v sociálně vyloučených lokalitách, podpoře sociálního podnikání (osoby se zdravotním postižením) a zvyšování kapacity služeb a sociální práce.

Podíl osob ohrožených chudobou (v %)

Zdroj: Eurostat

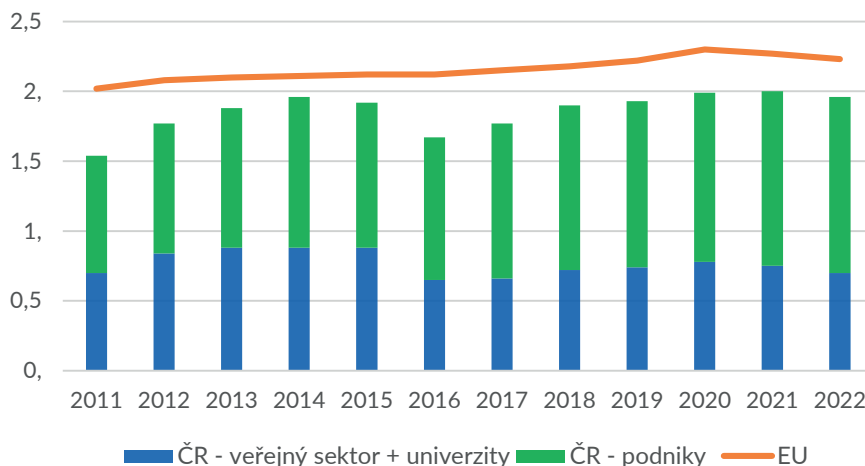
Výzkum a vývoj

Od vstupu do EU se výdaje na výzkum a vývoj v Česku přiblížily úrovni EU. Problémem je však nízká efektivita výdajů na výzkum a vývoj a veřejné výdaje na R&D jsou závislé na podpoře z EU.

Česko patří k zemím EU se spíše vyšším podílem výdajů na výzkum a vývoj (10. pozice v roce 2022), jež jsou důležitým faktorem budoucí znalostní prosperity a konkurenceschopnosti země. K této uspokojivé pozici přispěly významnou měrou robustní intervence z prostředků kohezní politiky (v období 2014-20 se kohezní politika podílela na výdajích státního rozpočtu na výzkum a vývoj z 28%)*. Problémem je však nízká efektivita výdajů na výzkum a vývoj, odrážející se v nízkém a stagnujícím počtu patentů a citovaných publikací.

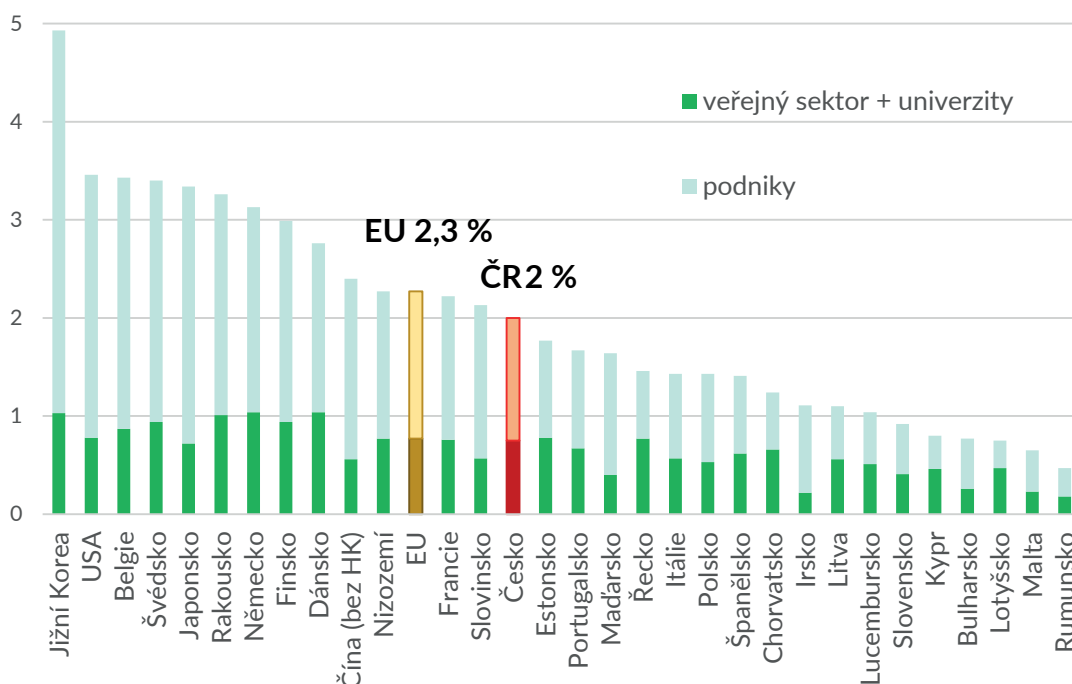
* Výsledková tematická evaluace Dohody o partnerství 2014-2020, Ernst & Young, Naviga Advisory & Evaluation pro Ministerstvo pro místní rozvoj, 2023.

Výdaje na výzkum a vývoj jako % HDP

Zdroj: Eurostat

Výdaje na výzkum a vývoj jako % HDP (2021)

Zdroj: Eurostat

Vzdělávání

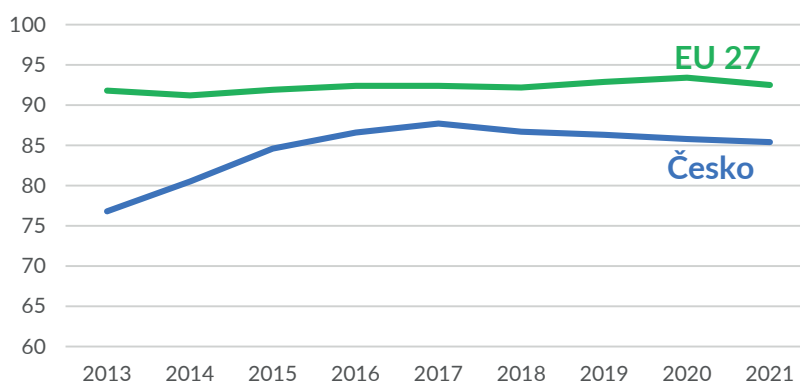
Evropské fondy umožnily navýšení podílu dětí umístěných v předškolním vzdělávání, přesto v tomto ohledu Česko stále zaostává.

Podíl tříletých dětí umístěných v předškolním zařízení se zvýšil ze 76,6 % v roce 2013 na 85,4 % v roce 2021, a to v přímém důsledku investic z EU do rozvoje kapacit školek a dětských skupin. V porovnání s ostatními zeměmi EU zůstává tento podíl 3. nejnižší. Navíc zastoupení dětí do 3 let věku se nezvyšuje. *

* Výsledková tematická evaluace Dohody o partnerství 2014-2020, Ernst & Young, Naviga Advisory & Evaluation pro Ministerstvo pro místní rozvoj, 2023.

KDE PŘIDAT

Podíl dětí ve věku 3+ v předškolním zařízení (v %)

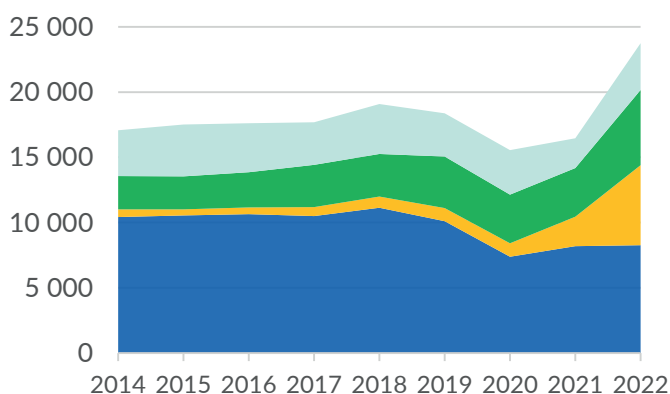

Zdroj: Eurostat

Program Erasmus přispívá k mobilitě studentů, zájem o Erasmus roste na středních školách, ale klesá na vysokých školách.

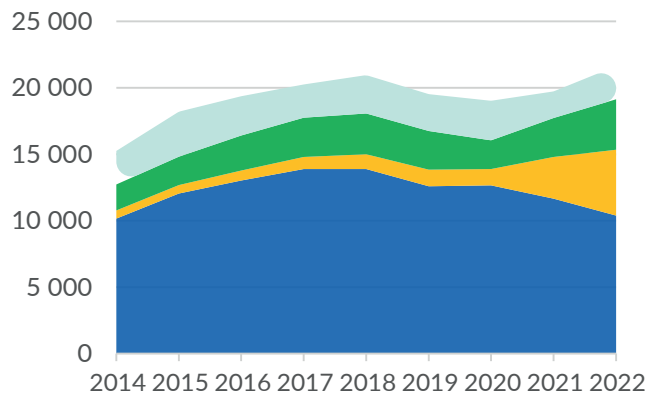
Díky programu Erasmus se v rámci výzev v letech 2014-2022 na studium či stáž do zahraničí dostalo 165 tisíc českých studentů, naopak do Česka zavítalo 176 tisíc osob. Celkový počet účastníků v posledních letech roste jen v kategorii „školní vzdělávání“.

ERASMUS - Výjezdy z Česka celkem: 165 330

- Neformální vzdělávání mládeže
- Odborné vzdělávání a příprava
- Školní vzdělávání
- Vysokoškolské vzdělávání

ERASMUS - Příjezdy od Česka celkem: 175 989

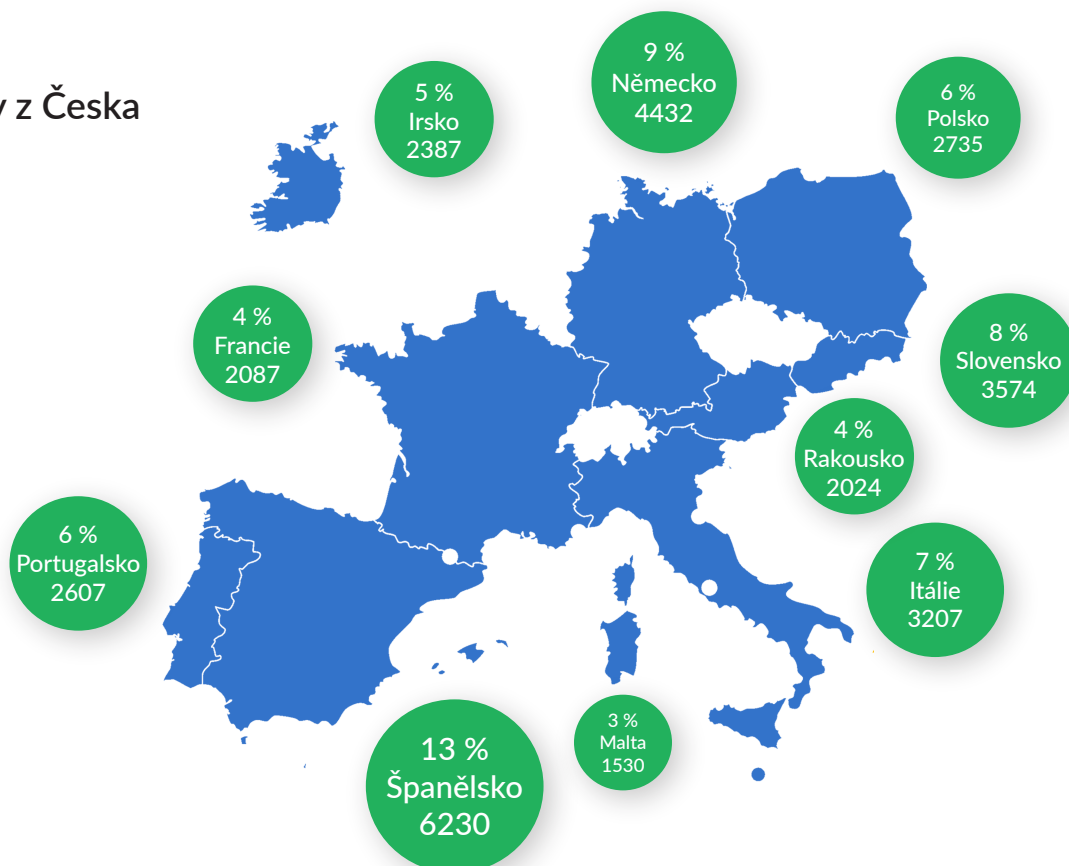
- Neformální vzdělávání mládeže
- Odborné vzdělávání a příprava
- Školní vzdělávání
- Vysokoškolské vzdělávání

Zdroj: Dashboard EK

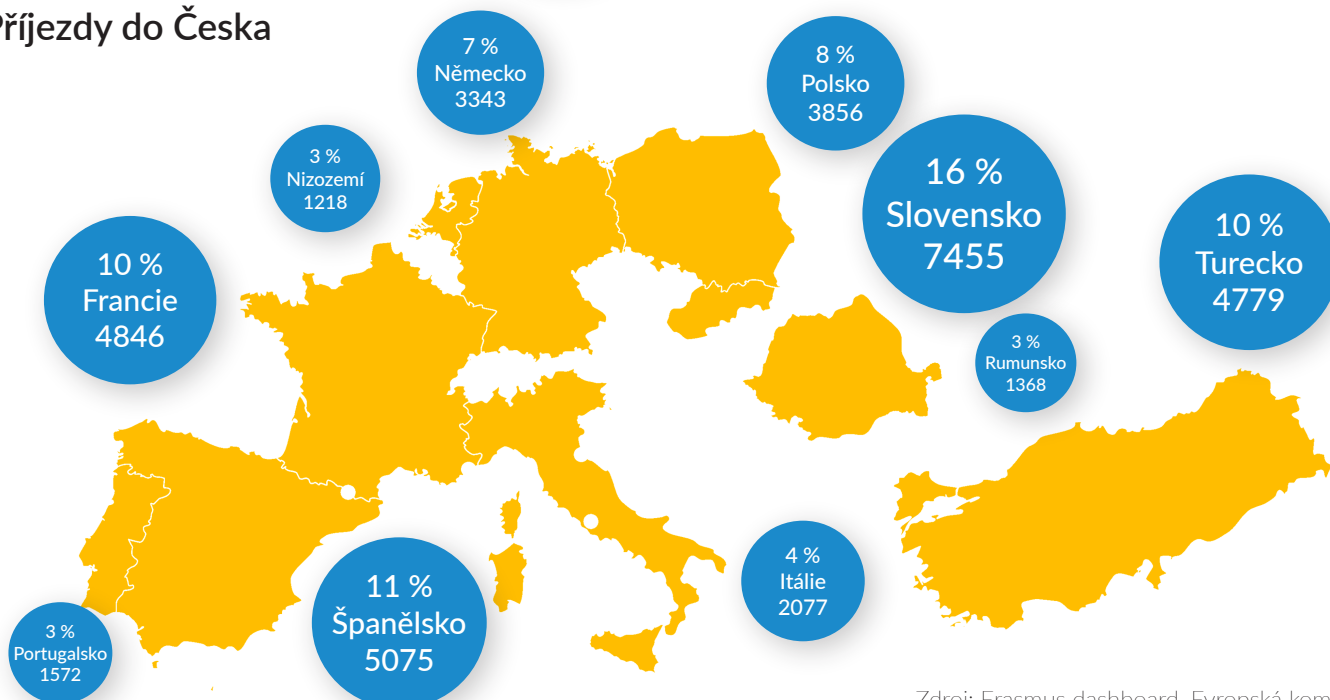
Podle studie společnosti STEM/MARK z roku 2022 vede účast na Erasmu k větší spokojenosti se životem (86 %), k větší sebedůvěře a přesvědčení o snadném nalezení práce i k lepším platům.

TOP 10 vysílajících a přijímajících zemí ve výzvách 2021-2023

Výjezdy z Česka

Příjezdy do Česka

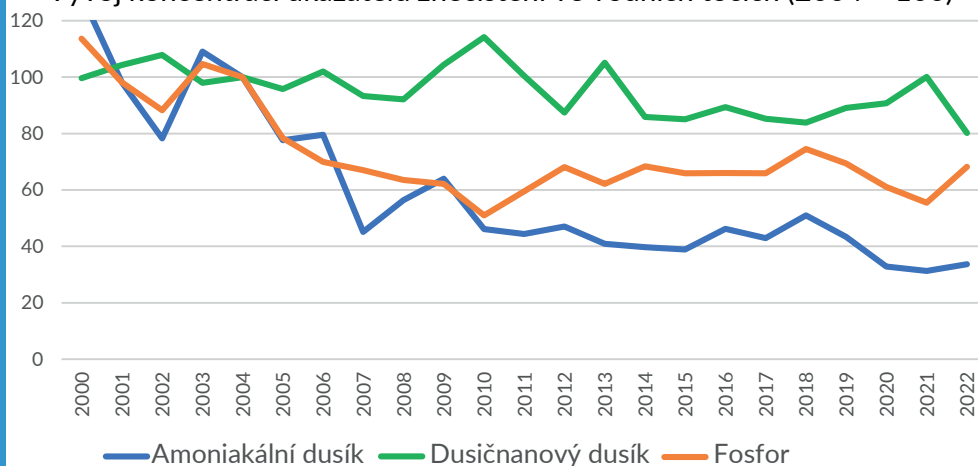
Zdroj: Erasmus dashboard, Evropská komise

Životní prostředí

Od vstupu do EU došlo k významnému zlepšení kvality vody, a to díky přísnějším předpisům a investicím z fondů EU do kapacity pro čištění odpadních vod a zvyšování podílu občanů připojených k vodohospodářské infrastruktuře.

V letech 2004-2022 se koncentrace amoniakálního dusíku v povrchových vodách snížila o 66 %, zejména díky účinnějšímu čištění odpadních vod. Čistírny a bezfosfátové prací prášky vedly ke snížení fosforu o 32 %. Příspěvek fondů EU byl jednoznačný u budování čistíren odpadních vod: 87 % obyvatel je napojeno na čistírny odpadních vod. 96 % obyvatel je napojeno na veřejné vodovody.

Vývoj koncentrací ukazatelů znečištění ve vodních tocích (2004 = 100)

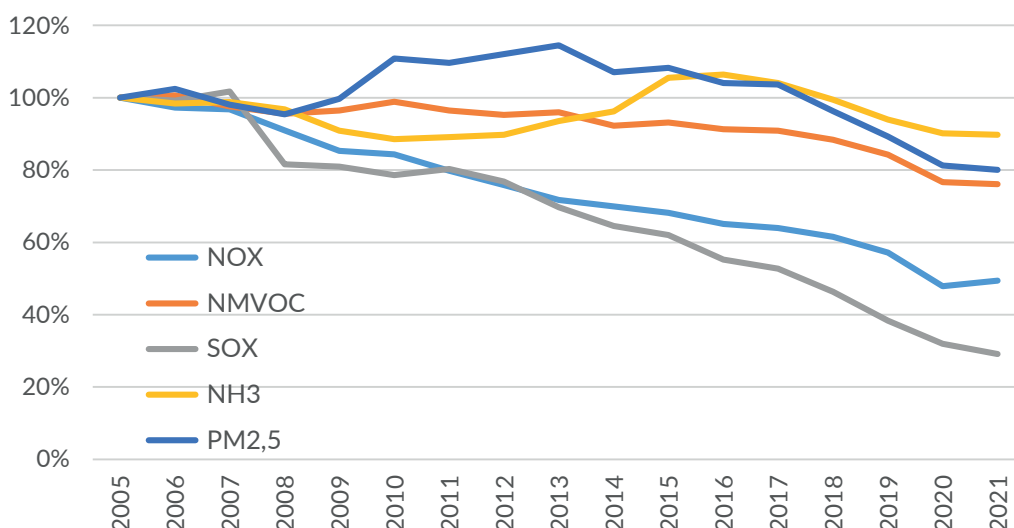
Zdroj: ČHMÚ

Došlo také k podstatnému snížení koncentrací suspendovaných částic v ovzduší, jednak díky fondům EU a jednak vlivem zpřísnování limitů pro emise u průmyslových znečišťovatelů.

Emise oxidu siřičitého SO₂ klesly od vstupu ČR do EU o 70 %, oxidu dusíku NO_x o 47 % a jemného polétavého prachu PM₁₀ a PM_{2,5} o 20 %. Podíl obyvatel žijících v oblastech s překročeným limitem emisí PM_{2,5} klesl z 26,5 % v letech 2014-2015 na 1,4 % v letech 2019-2021, a to i díky tzv. „kotlíkovým dotacím“. Téměř 90 tisíc domácností využilo podporu na výměnu kotle na tuhá paliva.* Současné trendy emisí naznačují, že Česko dodrží směrnicí stanovené závazky snížení emisí do roku 2025.

* Výsledková tematická evaluace Dohody o partnerství 2014-2020, Ernst & Young, Naviga Advisory & Evaluation pro Ministerstvo pro místní rozvoj, 2023.

Emise vybraných znečišťujících látek (2005 = 100)

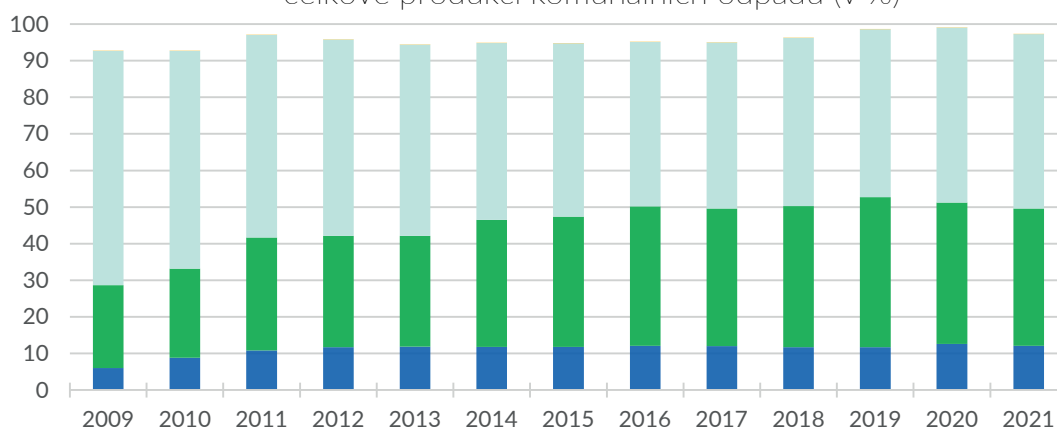
Zdroj: CENIA

I díky fondům EU jsme se naučili dobře třídit komunální odpad a kompostovat, ale podílem recyklace jsme stále pod průměrem EU a nedaří se omezovat skládkování.

Podíl recyklace komunálního odpadu stoupl z 23 % v roce 2009 na 38 % v roce 2021. Ke zvýšení podílu materiálového využití komunálního odpadu a vyššímu třídění jednoznačně přispěly fondy EU. Nejpatrnější je vliv u kompostování, kde 70 % nárůstu v období 2015-2021 je přímým efektem investic z fondů politiky soudržnosti.* Podíl recyklace však stále zůstává pod evropským průměrem (49 %) a od roku 2015 stagnuje. Důvodem je celkový nárůst objemu komunálního odpadu (2. nejvyšší v EU v období 2006-2021) a nedostatečné kapacity tříděný odpad recyklovat (Češi vytrídí rekordních 78 % PET lahví, ale jen 40 % je materiálově recyklováno). Proto v posledních letech roste i podíl skládkovaného komunálního odpadu (48 % v roce 2021, oproti 18 % průměru EU) v protikladu k vývoji v EU.

* Výsledková tematická evaluace Dohody o partnerství 2014-2020, Ernst & Young, Naviga Advisory & Evaluation pro Ministerstvo pro místní rozvoj, 2023

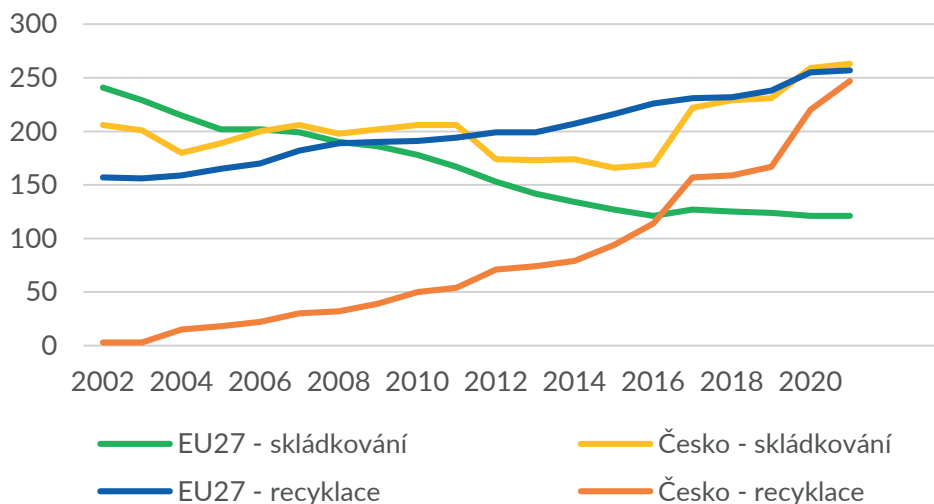
Podíl vybraných způsobů nakládání s komunálními odpady na celkové produkci komunálních odpadů (v %)

Zdroj: Eurostat ■ Energetické využití ■ Materiálové využití ■ Skládkování

KDE PŘIDAT

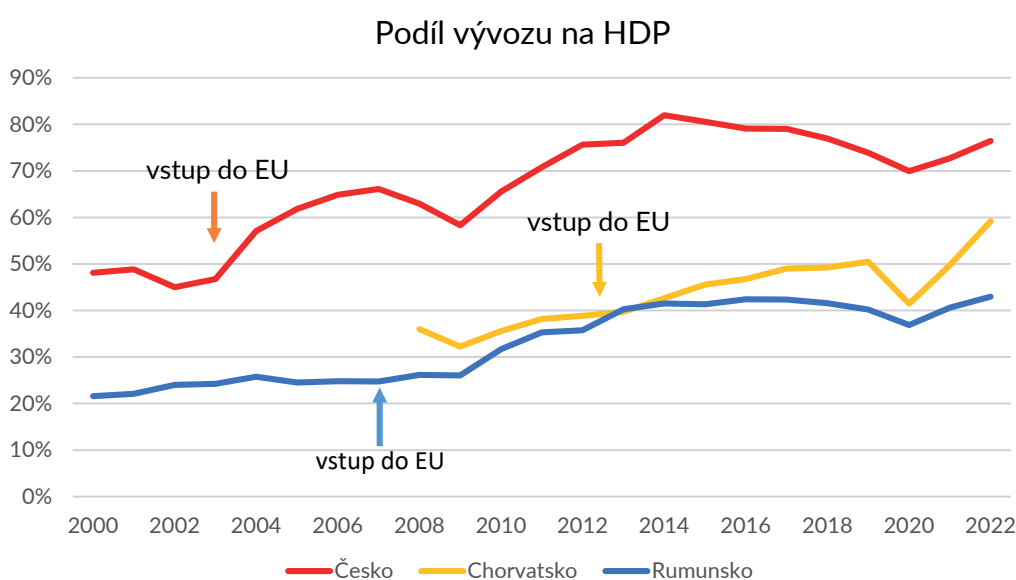
Nakládání s odpady (v kg na obyvatele)

Zdroj: CENIA

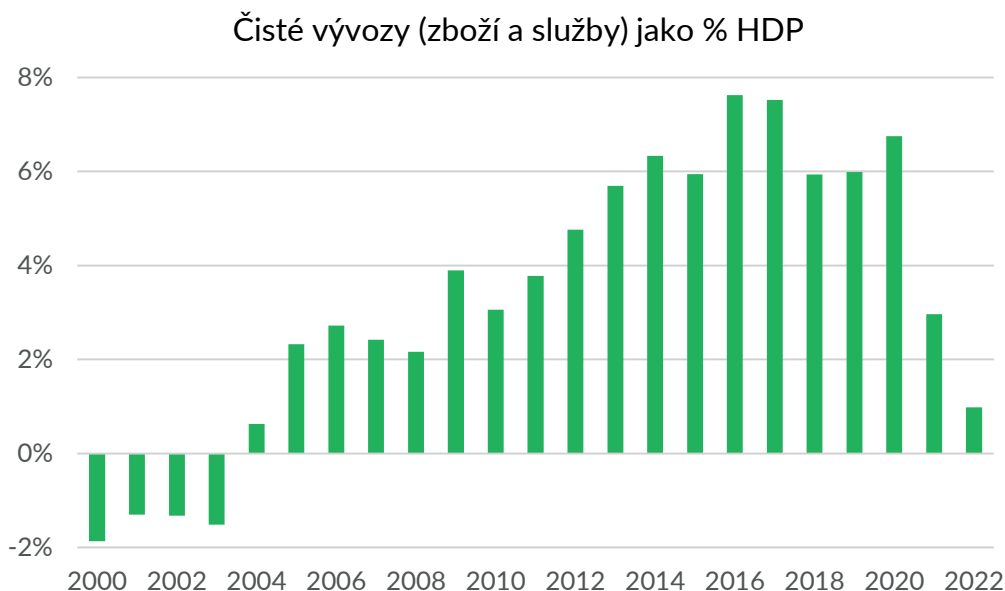
Zahraniční obchod a platební bilance

Vstup do EU byl zásadním impulzem pro zahraniční obchod jak v případě Česka, tak i dalších zemí, které k EU přistoupily později.

Zatímco před vstupem do EU činil vývoz zboží a služeb 45-50 % HDP, po přístupu na vnitřní trh EU došlo k jeho expanzi na hodnoty kolem 80 % HDP. Podobný efekt lze sledovat například u Rumunska, které vstoupilo do EU v roce 2006, nebo Chorvatska (vstup 2013).

Zdroj: Eurostat

Zdroj: Evropská komise (AMECO)

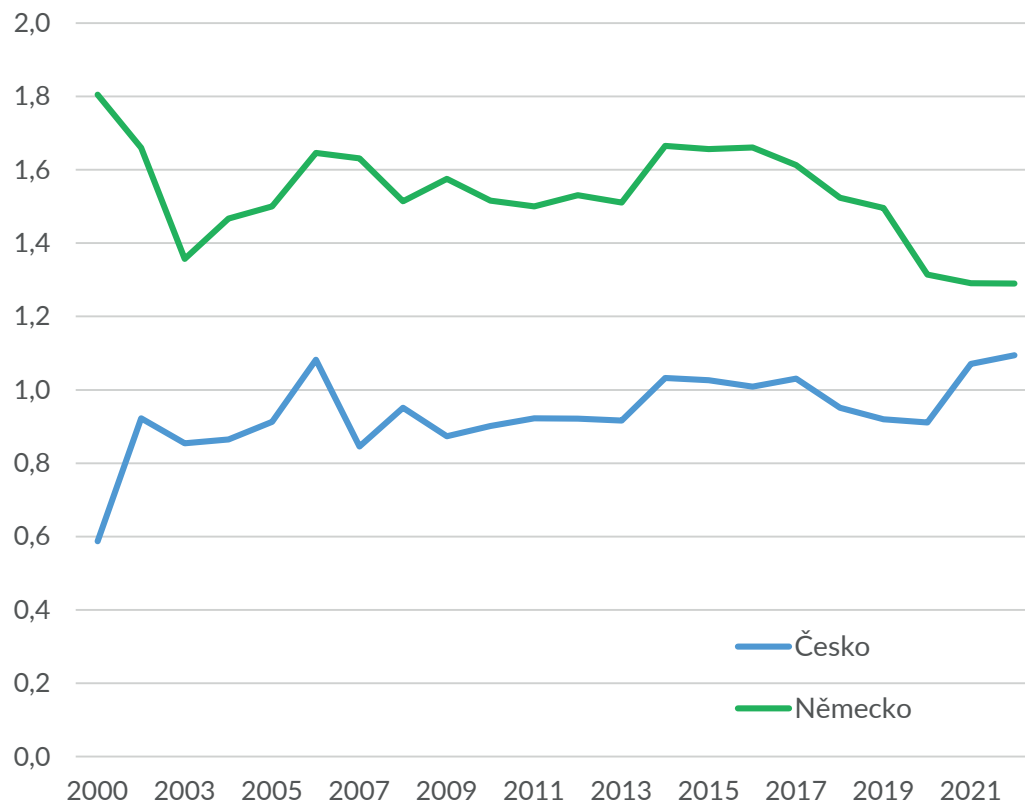
Za posledních 20 let čisté vývozy zboží a služeb významně přispívaly k růstu HDP. Příspěvek čistých vývozů k růstu HDP byl za toto období v průměru 0,5 procentního bodu (o 0,3 procentního bodu více než v EU). V letech 2021-2022 se čisté vývozy výrazně zhoršily v důsledku vysokých dovozních cen ropy a zemního plynu, snižujícího se přebytku obchodu s elektřinou a zpomalení poptávky z Německa.

Vstup do EU zásadně přispěl k převažující aktivní obchodní bilanci Česka, zahraniční obchod se stal silnou oporou české ekonomiky.

Kvalita vládnutí

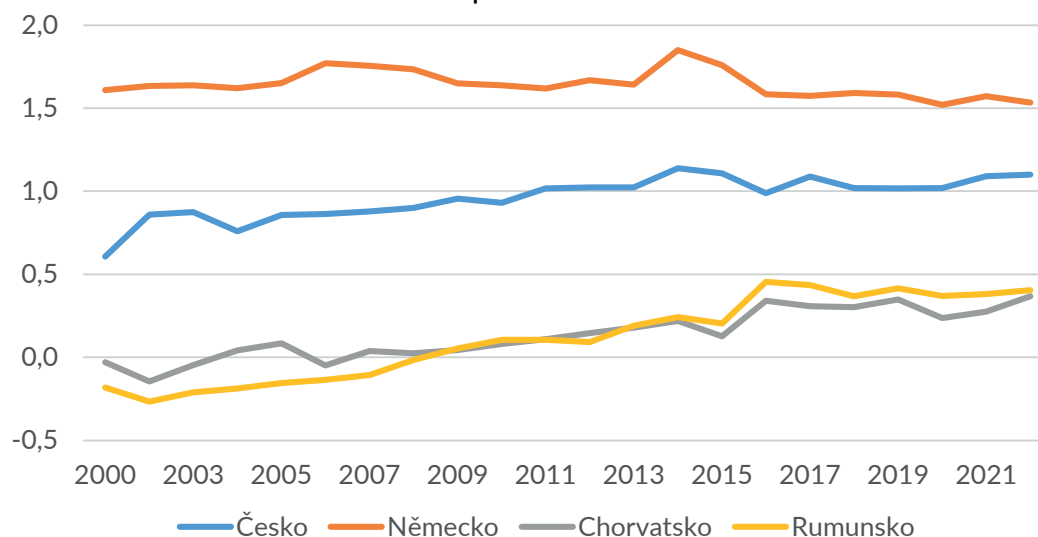
Efektivita vládnutí a stav právního státu se v Česku skokově zlepšily před vstupem do EU díky reformám, které byly nutnou podmínkou členství v EU. Úroveň právního státu postupně dále roste a pozitivní vliv přistoupení k EU je patrný i u jiných zemí EU.

Efektivita vládnutí

Zdroj: Světová banka, World Governance Indicator

Stav právního státu

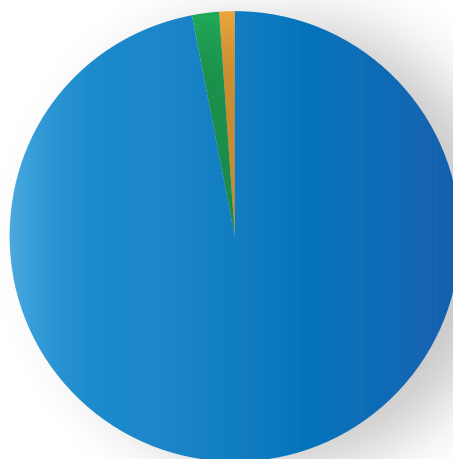
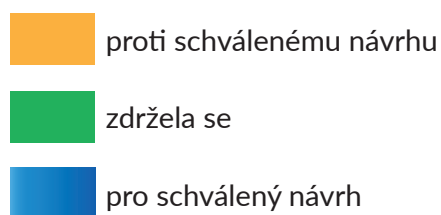

Zdroj: Světová banka, World Governance Indicator

Česko se podílí na rozhodováních, která ovlivňují celou EU.

Při hlasování v Radě EU Česko v období 2009-2022 v naprosté většině případů (97 %) hlasovalo pro legislativní návrh, ve 2 % případů se zdrželo a v 1 % hlasovalo proti.

Pozice Česka při rozhodování v Radě EU 2009-2022

Zdroj: VoteWatchEurope

TVOŘÍME EVROPU
již 20 let